

HET FORMULEREN VAN OPLEIDINGSDOELEN

1. Algemeen

Het formuleren van doelstellingen in het proces van opleiden en leren neemt in dat proces een belangrijke plaats in.

Enerzijds omdat het zowel de opleider als de lerende voor het eerst brengt in het gebied van de **voorstellingen** over hetgeen bereikt zou moeten worden om het door opleider en lerende gesignaleerde tekort "op te lossen", anderzijds, omdat het de **basis** vormt **voor het** in te richten **leerproces** en daarbij behorende leersituaties. Anders gezegd: de opleidingsdoelen wijzen enerzijds op **motieven** bij de lerende en opleider van waaruit zij handelen in het proces van opleiden en leren. Anderzijds maken opleidingsdoelen zichtbaar en toetsbaar wat wordt nagestreefd in het proces. In dit artikel wordt een beeld geschetst van de aspecten die een rol spelen bij het formuleren van opleidingsdoelen en de facetten van waaruit opleidingsdoelen zijn opgebouwd.

2. Hoe komt een opleidingsdoel tot stand?

Zoals in de inleiding werd aangegeven neemt het proces van formuleren van opleidingsdoelen een centrale rol in. De doelstelling is het eindpunt van het onderzoek van de leerbehoeften en het beginpunt van het opstellen van een opleidingsprogramma.

Deze plaats in het model van opleiden en leren brengt ook met zich mee, dat een opleidingsdoel pas zijn bewustmakende en motiverende werking kan hebben als het onderdeel uitmaakt van de in die specifieke situatie aan de orde zijnde behoeften en mogelijkheden om vorm te geven aan het leerproces. Een opleidingsdoel op zich zelf hoeft nog geen ontwikkeling met zich mee te brengen, pas in de **context** van de **specifieke situatie** kan het zijn werking hebben.

Een ander facet van het formuleren van opleidingsdoelen is dat het gesprek daarover **een beeld** zou moeten opleveren welke vermogens in de lerende aanwezig zouden moeten zijn, zodat aan het eind van de leertijd, het de deelnemer(s) aan het leerproces in staat stelt te functioneren zoals wordt nagestreefd. Om dat beeld te laten spreken is het van belang het tot een levende voorstelling te brengen, met andere woorden: in het proces van het formuleren en weergeven van opleidingsdoelen is het van belang het beeld vanuit de context en aansluitend op de betekeniswereld van de lerende in te vullen en op te bouwen.

Waarover kunnen voorstellingen worden gemaakt?

In eerste instantie gaat het hier om het gebied van het **opleiden**. Daarmee wordt het gebied uitgesloten waarin wel sprake is van een leerproces maar waarin de lerende zelfstandig zijn ervaringen tot inzichten brengt. Het zal duidelijk zijn, dat het vrijwel onmogelijk is tot voorstellingen te komen over situaties en gelegenheden die zich misschien kunnen voordoen waarin zelfstandige ervaringen kunnen worden opgedaan. Immers, deze situaties zijn vaak niet te voorzien en daarbij blijft de vraag onbeantwoord of deze situatie te maken zal hebben met de vragen en opgaven die liggen op het levenspad van de cursist. Simpel gezegd: **opleidingsdoelen** kunnen slechts betrekking hebben op het **op te leiden** leergebied, het gebied waar opleider en lerende **samen** ervaringen kunnen hebben.

3.1 Opleidingsdoelen en leerresultaten

Alle activiteiten van opleiden en leren ontleen hun zin aan het bereiken van leerresultaten. Waar sprake is van opleidingen en leren, d.w.z. waar men tracht het leren bewust te richten en te leiden worden bepaalde leerresultaten nagestreefd.

Opleidingsdoelen worden daarmee gericht op het bereiken van **resultaten**.

Het eerste facet van het opleidingsdoel wordt hiermee aangegeven:

I Het opleidingsdoel wordt weergegeven in termen van een resultaat en niet in termen van een proces of een werkwijze.

Als voorbeeld: "De voorrangsregels kennen" geeft aan dat uiteindelijk bereikt zou moeten worden dat men de voorrangsregels kent.

"Het duidelijk maken van voorrangsregels" geeft aan **wat gedaan wordt** om de voorrangsregels te kennen en heeft daarmee **geen doelkarakter** maar schildert een weg naar een doel.

Het tweede facet dat hiermee in verband staat zou als volgt kunnen worden weergegeven:

II Het leerresultaat is de verandering in de mens (of van de mens) die zich uitdrukt als een nieuw "vermogen", een nieuw "bezit".

"Een passende werkruimte hebben" is een formulering met het karakter van een doelstelling. Echter, het gaat daarbij niet om een verandering in de mens en is daarmee niet een opleidingsdoel, omdat het resultaat zich buiten mensen uitdrukt.

3.2 Opleidingsdoelen en aard van de vermogens

Als we spreken over de verandering in de mens, doet zich de vraag voor welke veranderingen zich kunnen voordoen, hoe het leerresultaat in de mens aanwezig is, hoe het zichtbaar gemaakt kan worden en te gebruiken is. Men spreekt dan over termen als kennis, begrip, inzicht, vaardigheid, gewoonte, houding, enz. In de mens worden als het ware nieuwe structuren aangebracht in zijn denken, voelen en willen.

Dat brengt ons op het derde facet:

III In het opleidingsdoel ligt de aard van het vermogen besloten in termen van kennen, kunnen of zijn.

"De voorrangsregels kennen" geeft daarmee aan dat de voorrangsregels voor de lerende een vermogen is dat ligt in het gebied van zijn denken. "De voorrangsregels kunnen toepassen" is een doelstelling die ligt in het gebied van het handelen, van de vaardigheid om met de verkeersregels om te gaan.

"De voorrangsregels bewust willen hanteren" duidt op een innerlijke kwaliteit in het gebied van het zijn: een zodanige relatie hebben met het onderwerp voorrangsregels, dat er bewust mee omgegaan wordt in plaats van vroeger wellicht onbewust.

3.3 Opleidingsdoelen en inhoud

Naast de aard van het vermogen in termen van kennen, kunnen en zijn zal in het opleidingsdoel **het gebied moeten worden aangegeven waarin** het inzicht, de vaardigheid, de houding e.d. zich afspelen. In het opleidingsdoel staat aangegeven op welk deel van de wereld het leerresultaat wordt betrokken.

Daarmee zou het vierde facet kunnen worden aangegeven:

IV In het opleidingsdoel wordt aangegeven en afgebakend op welk deel van de wereld het vermogen wordt betrokken.

"De voorrangsregels kennen" geeft ons een beeld van een stuk van de wereld, nl. de voorrangsregels. "De voorrangsregels hanteren" geeft ons weer een ander gebied weer dat op zich zelf deel uitmaakt van de wereld van het verkeer, waartoe ook de voorrangsregels horen, maar weer een ander deel vormt.

3.4 Opleidingsdoelen en niveau van het resultaat

De in 3.2 aangegeven aard van de vermogens komen we in vele gedaanten tegen: in het gebied van het weten ontmoeten we begrippen als: inzicht, begrepen hebben, uit ervaring weten, kennis hebben, enz. In het gebied van het kunnen komen we begrippen tegen als: virtuoos kunnen handelen, automatisch dingen kunnen doen, moeiteloos kunnen handelen, enz. In het gebied van het zijn hebben we te maken met: gewoonten, neigingen, houding, gedrag, enz. Deze begrippen geven de kwaliteit aan die het vermogen heeft voor de cursist. Immers, het maakt verschil uit of je iets weet, zodat je het aan anderen kunt uitleggen, de gedachten en samenhangen begrijpt, ten opzichte van het zodanig weten dat de inhoud daarvan reproducerend verteld kan worden. Beide voorbeelden gaan over weten, maar over verschillende kwaliteiten. Deze kwaliteit, die aan het vermogen wordt gegeven, geeft een nadere verfijning aan. Een verfijning, die zijn rechtvaardiging vindt in het feit, dat uit de specifieke behoefte van mensen kan blijken welke kwaliteit (of niveau) in die specifieke situatie(s) nodig is.

Aangezien het gaat om een kwaliteit van het vermogen, is in een opleidingsdoel het niveau terug te vinden:

- a. in de **omschrijving van het vermogen**,
 - b.v. kennen wordt: begrijpen, doorzien, inzien, enz.
 - kunnen wordt: vaardig zijn, automatisch handelen, enz.
 - zijn wordt: neigen tot, streven naar, enz.
 en/of
- b. in een **bijzin** die betrekking heeft op dat vermogen,
 - b.v. zodanig kennen, **dat in eigen woorden naverteld kan worden**.
 - "De voorrangsregels zodanig kennen, dat de inhoud exact kan worden nagezegd" is een niveau van weten, dat waarschijnlijk onvoldoende zal zijn om je zelf verkeerskundige te noemen.
 - "De voorrangsregels zodanig kennen, dat zij in verschillende situaties kunnen worden toegepast", gaat al meer in de richting van de wetenschap waaraan een verkeerskundige behoefte heeft.

Dat brengt ons op het vijfde facet:

- V **Voortvloeiende uit de specifieke (dan wel algemene) behoeften van de lerende in zijn werksituatie om een bepaalde kwaliteit van het vermogen in zijn bezit te hebben, dient in het opleidingsdoel het niveau te worden omschreven in termen van hoedanigheden van kennen, kunnen en zijn.**

3.5 Opleidingsdoelen en omstandigheden van beschikbaarheid van het vermogen

Binnen het gebied van het niveau, zou gesteld kunnen worden, ligt het gebied van de omstandigheden waaronder het leerresultaat beschikbaar zou moeten zijn.

Kwam het niveau voort uit de specifieke omstandigheden van de werksituatie, (b.v. van verkeersdeelnemer of verkeersdeskundige.) zo komt in het opleidingsgebied de beschikbaarheid van het vermogen voort uit de mogelijkheid om het vermogen te manifesteren aan het eind van het opleidingsproces. Anders gezegd: niveau en omstandigheden van beschikbaarheid gaan beide over de hoedanigheid van het vermogen. Het niveau vindt zijn rechtvaardiging vanuit de werksituatie, de omstandigheden waaronder het vermogen beschikbaar zou moeten zijn, heeft met het proces te doen. Het geeft a.h.w. tijd en plaats in het opleidingsproces aan.

"De voorrangsregels zodanig kennen, dat zij in verschillende werksituaties kunnen worden toegepast."

De bijzin "dat zij", enz. tot "toegepast", heeft betrekking op het niveau: "in verschillende werksituaties" preciseert de omstandigheden waaronder over het vermogen wordt beschikt.

"De voorrangsregels zodanig kennen, dat zij aan cursisten van de rijschool kunnen worden uitgelegd" is een doelstelling van gelijk(waardig) niveau, maar die onder andere omstandigheden beschikbaar zou moeten zijn.

Daarmee kan het zesde facet worden omschreven:

VI Naast het omschrijven van de hoedanigheid (het niveau) van het vermogen in het opleidingsdoel, zal ook de omstandigheid waarin over dat vermogen beschikt kan worden moeten worden aangegeven. E.e.a. in relatie tot het opleidingsproces.

4. Ten slotte

Het formuleren van opleidingsdoelen is vaak een moeizame taak: soms zijn er zoveel op te stellen dat men er bijna door bedolven raakt, soms lukt het niet tot een goede voorstelling te komen wat nu echt nodig is voor die bepaalde cursist. De ervaring leert, dat het worstelen met opleidingsdoelen, om ze in een goede vorm te krijgen, rekening houdend met de facetten die in een opleidingsdoel aanwezig moeten zijn, zijn vruchten afwerpt voor iedere volgende stap in het leerproces.

Immers: hoe wil men programmeren als men geen goed beeld heeft op welk niveau het vermogen van de cursist zou moeten worden gebracht, hoe kun je dingen toetsen als je het niet geformuleerd hebt. Een goed bewerkte akker levert meestal gezonde gewassen!